
Ouder lingen blad

70ste jaargang
nr. 814
februari 1993

maandblad voor
ouderlingen
en andere
pastorale werkers

Themanummer:
Pastoraat tussen
vergelding en vergeving

OUDERLINGENBLAD

Redactie:

Prof. Dr. D. Nauta (erelid)
Mw. Drs. C.A. Boonstra
Mw. Drs. J.J. Ploeger-Grotegoed
Prof. Dr. G. Heitink
Ds. H. Hogenhuis
Mw. M. Kat-van Vulpen
Prof. Drs. K.A. Schippers

Adres redactie:

Prof. Drs. K.A. Schippers
Jan van Arkelstraat 13, 8266 CK Kampen

Stukken voor rubriek 'Mededelingen' uitsluitend naar:
Drs. J.T. Parmentier
Meester Gorisstraat 24, 8151 AH Lemelerveld

Administratie:

(opgave abonnementen):
Uitgeversmaatschappij J.H. Kok B.V.
Gildestraat 5, 8263 AH Kampen
Telefoon 05202-92555
Postbus 130, 8260 AC Kampen
Postgiro 847048

Abonnementenprijs:

f 25,75 per jaar, ingaande 1 september 1992
Collectief abonnement f 24,25 per jaar

Losse nummers:

f 4,50 (1-9 ex.)
f 4,00 (10 en meer exemplaren)
excl. verzendkosten

Dit blad is voor visueel gehandicapten in gesproken vorm beschikbaar bij:

CBB, Postbus 131, 3850 AC Ermelo, telefoon 03417-51014.

ISSN 0166-2393

Overname van artikelen is slechts toegestaan met bronvermelding en na voorafgaande toestemming van de auteur.

INHOUD:

<i>K.A. Schippers</i> , Redactioneel	1
<i>H. Bianchi</i> , Recht, onrecht en gevangenis	2
<i>R. Knol</i> , Het pastoraat in de gevangenis namens de gemeente	5
<i>W.H. Brouwer</i> , De kerkgespreksdienst in het huis van bewaring te Haarlem	12
<i>J.D.W. Eerbeek</i> , Kansen voor gedetineerden en ex-gedeteneerden	15
<i>Th.M. Middelkoop</i> , Thema-diensten...?	20
Boekbespreking	24
Mededelingen	25

Redactioneel

---

*Ditmaal gebruik ik deze ruimte om het voor u liggende **thema-nummer: Pastoraat tussen vergelding en vergeving** in te leiden. Door de toenemende criminaliteit en de voortdurende roep om meer cellen ontstaat er geleidelijk aan een klimaat, waarin het alleen nog maar aankomt op vergelding. De bijbelse notie van vergeving verdwijnt uit het zicht.*

De bedoeling is in de eerste plaats aandacht te vragen voor een niet onbelangrijke functie van de gemeente: de zorg voor de arme en de zwakke, in dit geval de gevangene. In de moderne samenleving is de gevangenis als instituut zo geïsoleerd van andere sectoren, dat deze taak van de gemeente buiten het gezichtsveld dreigt te vallen. Zo'n 45 dominees zijn werkzaam in de gevangenis. Zij vertegenwoordigen daar de gemeente. Zij vertegenwoordigen ons. Maar zijn we ons daarvan bewust? Kerk en bajes zijn overwegend gescheiden werelden. Daarom staat centraal de vraag hoe deze predikanten hun werk doen en wat zij daarin nastreven.

Gelukkig zijn hier en daar ook gemeenteleden zelf betrokken bij het gevangenispastoraat, terwijl gevangenen soms een bijdrage blijken te leveren aan de eredienst van de gemeente. Deze wisselwerking zou meer en meer moeten worden gestimuleerd. Dan krijgt de voorbede voor de gevangenen een concreet karakter.

Op de achtergrond staan natuurlijk de vragen van vergelding en vergeving in onze samenleving. Wat gebeurt er in onze rechtsstaat? Zijn wij met het strafrecht op de goede weg? In het eerste artikel worden deze vragen besproken.

Helaas was het door ziekte van één van de auteurs niet mogelijk aandacht te geven aan de situatie van de slachtoffers van misdrijven. Wat betekent 'vergelding en vergeving' voor hen? Wij hopen daar in de toekomst nog eens op terug te komen.

Voorlopig ligt er genoeg stof tot nadenken. Misschien geeft dit themanummer ons aanleiding om de gevangenen en de gevangenispredikanten meer dan voorheen op onze gebedsagenda te plaatsen, persoonlijk en in de gemeente.

Recht, onrecht en gevangenis

Er is een tijd geweest, niet langer dan een jaar of tien geleden, dat Nederland hoog aangeschreven stond tussen de onafhankelijke naties omwille van een merkwaardig record. We hadden toen namelijk, op twee landen na, Japan en IJsland, het laagste aantal gevangenen per honderdduizend inwoners van de gehele wereld. We hadden toen niet meer dan ongeveer 3000 gevangenen op 14.5 miljoen inwoners, dat is ongeveer 1 gevangene per 5000 inwoners. De meeste andere landen hadden veel en veel hogere cijfers. In de Verenigde Staten b.v. had men toen 1 gevangene op 800 inwoners. Ook de ons omringende landen hadden relatief veel meer mensen opgesloten dan wij.

Inmiddels zijn al die gegevens dramatisch veranderd. In Nederland heeft men inmiddels ruim 3 keer zoveel gevangenen op de huidige ruim 15 miljoen inwoners. Intussen is in die andere landen het aantal gevangenen ook zeer gestegen. Wij zitten dus nog steeds onderaan in de internationale statistiek, maar we zijn dapper bezig de anderen in te halen.

Waarom zijn er steeds meer gevangenis-

Waarom neemt het aantal gevangenen zo sterk toe? Wel, iemand die niet verder nadenkt, of veel te slecht is geïnformeerd, zal zeggen: 'Wel, dat zal wel komen omdat er meer criminaliteit wordt gepleegd. Geen wonder dat er dan meer mensen moeten worden opgesloten'.

Maar die redenering klopt niet. Het is wel waar dat er meer geweldscriminaliteit is in de laatste jaren, maar dat tikt niet zozeer aan wat betreft het aantal veroordeelde gevangenen. De toegenomen criminaliteit kan niet verklaren dat er meer dan drie maal zoveel mensen worden opgesloten. Nee, de ware oorzaak is, dat de rechtbanken de laatste jaren veel langere straffen uitspreken.

Het maakt nog al een verschil of iemand voor een bepaald strafbaar feit 1½ jaar krijgt of 5 jaar. In het laatste geval houden veroordeelden een bepaalde cel veel langer bezet. Dus er is minder plaats, er komt een cellentekort en dan gaat de pers klagen. En de minister krijgt van de Tweede Kamer toestemming om een aantal nieuwe gevangenis- te bouwen. Maar dan denkt de rechterlijke macht: 'Nu zijn er weer meer cellen dus we kunnen langer straffen. Dat helpt weliswaar niet tegen de criminaliteit, maar het geeft in elk geval een groter gevoel van veiligheid aan de bevolking'. Op die manier echter ontstaat er binnen de kortste tijd weer een cellentekort en de Minister van Justitie kan weer een paar nieuwe gevangenis-

sen bouwen, of wat nog erger is, de Minister vraagt de Tweede Kamer of hij voortaan naast de nieuwbouw van gevangnissen ook nog meer dan 1 gevangene mag opsluiten. Dan worden de straffen weer langer en zo door. Waarlijk een vicieuze cirkel.

In Nederland zijn we nog zo fatsoenlijk om er althans naar te streven om slechts één gevangene per cel te hebben. In andere landen, b.v. Engeland, Frankrijk en de Verenigde Staten zitten er soms wel 8 op één cel. Dat gaat lijken op een mensenbatterij, vergelijkbaar met een kippen- of varkensbatterij. De resultaten zijn er dan ook naar: de opgesloten worden zo agressief, vooral ook tegen elkaar, dat het bijna op kannibalisme gaat lijken. Het optimisme dat er in de gevangnissen nog iets goeds met de gedetineerden bereikt zou kunnen worden, kan men dan wel helemaal vergeten.

”Waarlijk een vicieuze cirkel”

Mensen die niet zo goed op de hoogte zijn, zullen menen dat het beter is om langere straffen uit te delen dan kortere. Dan zou de samenleving beter beveiligd zijn. Maar dat is ook weer niet waar, want de gevangenis is bepaald geen plaats waar men de mensen tot meer oppassende staatsburgers kan maken. Precies het tegendeel is het geval. Gevangnissen zijn eerder tijdbommen waar agressieve mensen worden gekweekt, die toch weer na enige tijd worden vrijgelaten, want men kan niet iedereen levenslang geven. Op korte termijn lijkt de gevangenis de samenleving even te beschermen, maar op iets langer zicht gooien we onze eigen glazen in. Het is een schijnveiligheid. Maar criminaliteit is zo'n emotionele zaak dat de meeste mensen er niet rationeel over kunnen nadenken. Tot schade van de gehele samenleving.

Een oud psychologisch bijgeloof inzake normen

We hebben te maken met een oeroud psychologisch bijgeloof, namelijk dat men mensen zou kunnen opvoeden door straffen, dus door leedtoevoeging. Het lijkt zo eenvoudig: als iemand zich misdraagt, geef hem dan maar een dreun dan leert hij wel beter. Maar zo zit de mens psychologisch niet in elkaar. We leren namelijk de meeste normen van ons gedrag niet door straf, maar omdat mensen zich in hun gedrag richten naar het gedrag dat ze het meest in hun omgeving aantreffen. Indien bepaalde mensen het aanleren van positieve normen hebben gemist moet men vooral niet door straf agressief tegen hen optreden, want dan leren ze weer het verkeerde voorbeeld.

Eerder moet men ze verantwoordelijk houden voor hun daden en van hen eisen het normale te doen wat van alle mensen verwacht mag worden, indien zij zich misdragen: namelijk voor zover dat mogelijk is, weer goed te maken wat men anderen aan schade heeft toegebracht. Dan leren daders een

goede les die eventueel op den duur tot gedragsverbetering kan leiden. Dit is geen zachte of vergoelijkende houding tegenover de misdaad. Het is juist zeer veeleisend. Maar alleen iemand die heeft geleerd verantwoordelijk te zijn voor zijn daden zal zijn gedrag verbeteren.

Verlies van normbesef

Men hoort vaak zeggen dat er normverlies in de samenleving is opgetreden. Men moet met zulke opmerkingen erg oppassen. Want die klacht is van alle tijden geweest. Dezelfde klacht kon men honderd jaar geleden ook al horen.

Wellicht is er wat aan de hand met de normcontrole in onze samenleving, maar dat grijpt dan minder diep dan de meesten onzer denken. We zagen boven al dat mensen het goede gedrag niet leren door straf maar door overname van anderen. Maar dan moet er ook wel gelegenheid zijn om dat goede gedrag ook te leren. En dat leer je dus niet in de gevangenis.

Maar waar leer je dat dan wel? Wel, hier is sedert een dertigtal jaren iets opmerkelijks aan de hand. Er zijn door de overheid een paar zeer ernstige fouten begaan. De verantwoordelijke autoriteiten hebben door verkeerde maatregelen van de laatste dertig jaar veel sociale controle verwaarloosd. Sociale controle is het mechanisme in de samenleving waardoor mensen goede normen leren en afgehouden worden van verkeerd gedrag. Indien de 'zachte controle' zoals b.v. die van tramconducteurs, kaartjescontrole bij de toegang op de stations van de grotere steden, zichtbare politie en nog veel meer, wordt afgeschaft of te veel verminderd, komt de voorkoming van criminaliteit in de versukkeling. Dan ziet men veel verkeerd gedrag om zich heen en te veel mensen richten zich naar dat verkeerde gedrag. En dat geeft onheil. En dat kan men niet goed maken door controle achteraf met strengere bestraffing. Zo iets doms is er gebeurd toen men de tramcontroleur afschafte en daarvoor in de plaats controleurs met strafbevoegdheid heeft gesteld. Straf is altijd en onder alle omstandigheden het slechtste middel voor normoverdracht. Straf lokt altijd contra-agressie uit, wat bij de kaartjescontrole achteraf dan ook is gebeurd. Als de autoriteiten wat meer naar sociologen en criminologen hadden geluisterd was dit niet gebeurd.

Wat is het alternatief?

Het is niet zo moeilijk om met de Bijbel in de hand ons huidige strafrecht af te keuren. De Bijbel zoekt vergeving in plaats van vernietiging van de mens, verzoening in plaats van straf, gemeenschap in plaats van de uitsluiting door de celstraf. Vergeving en verzoening worden vaak aangezien voor te 'zachte' idealen die dan worden gesteld tegenover het 'harde' strafrecht. Maar verzoening is helemaal niet 'zacht'. Het eist het uiterste van de dader en eventueel ook van de klager (slachtoffer). En vergeving is al evenmin een 'aai-poes'-houding. Vergeving is een tweerichtingsverkeer. Het is erg moeilijk een

niet berouwvolle dader te vergeven. En berouw tonen kan een hele opgaaf zijn.

”verzoening is helemaal niet ‘zacht’”

Overgebracht in ons moderne recht zou dat betekenen: dat de justitie eerst van de misdadiger vraagt om te proberen het onheil dat hij heeft aangericht, waar dat mogelijk is, weer goed te maken, althans daaraan een bijdrage te leveren. En dan wordt straf ook overbodig. Pas als hij blijft weigeren zou men dan eventueel op het allerlaatst nog tot straf en leedtoevoeging kunnen overgaan.

Prof.dr. Herman Bianchi is emeritus hoogleraar criminologie.

Ds. R. Knol

Het pastoraat in de gevangenis namens de gemeente

Onlangs hielden we in een Haarlemse wijkgemeente een leerhuis over de mogelijke betekenis van de kerk en gevangenen voor elkaar. De belangstelling viel wat tegen, maar gelukkig werd gaandeweg de betrokkenheid van wie wel deelnam steeds groter. Bij de evaluatie zei iemand: 'ik zag er van te voren erg tegen op. En hetzelfde geldt, weet ik, ook voor anderen. Als onze dominee ons niet zo gestimuleerd had waren we niet gegaan'.

De gevangenis roept waarschijnlijk bij veel mensen zulke gemengde gevoelens op.

Enerzijds is er nieuwsgierigheid. Maar er is vaak ook een sterke afweer. Velen willen er eigenlijk liever niets mee te maken hebben.

In een heel goed artikel dat Prof. J. Firet eens heeft geschreven gaat hij op deze afweer in. Hij beschrijft hoe deze afweer samenhangt met gedachten als: 'in de gevangenis huist het

kwaad; ingedamd, afgedijkt weliswaar, maar stel je eens voor, dat het zou doorbreken... De gevangenis, die heeft iets te maken met het verlangen, dat de maatschappij geen jungle wordt en met de vrees, dat dit toch zou kunnen gebeuren.' En deze vrees wordt sterker naarmate de nare ervaringen met crimineel gedrag in de eigen omgeving toenemen. In de bovengenoemde gemeente bleek dat in de gesprekken verontwaardigend sterk het geval. Ontelbaar was het aantal inbraken in de buurt, groot was de angst van veel ouderen om 's avonds alleen over straat te gaan. En 's avonds na acht uur op huisbezoek gaan bleek nauwelijks nog zin te hebben, want mensen durven niet meer open te doen. Begrijpelijk, dat bij zo'n stand van zaken de animo om op een liefdevolle manier over gevangenen te praten niet groot is. Laat staan wanneer je op nog ingrijpender wijze de dupe bent van misdadig gedrag.

Vergelding

Mensen, die misdaden begaan, worden ervaren als vijanden, wier gedrag lijkt te schreeuwen om vergelding.

Ons strafstelsel komt in sterke mate tegemoet aan deze behoefte. Het aan mensen vergelden van hun wandaden is, naast b.v. het beschermen van de maatschappij, een belangrijke drijfveer achter de opsluiting van mensen. Enige jaren terug werd getracht aan deze opsluiting ook positievere doelstellingen te koppelen: n.l. een zo goed mogelijke voorbereiding van de gevangene op diens terugkeer in de samenleving. Maar die doelstelling wordt nu allerwege te hoog gegrepen geacht. Officieel gaan de ambities tegenwoordig niet veel verder meer dan het zoveel mogelijk beperken van de negatieve gevolgen van de straf.

Het is de vraag of we daarmee op de goede weg zijn. Het hoeft geen betoog, dat het gevangenisbestuur namens de kerken een andere boodschap aan de gevangenen heeft dan die van de noodzaak van vergelding.

Hoe destructief de werking van ons gevangenisstelsel in heel veel gevallen kan zijn, bracht dit voorjaar een 19-jarige gevangene heel goed onder woorden.

In een open brief aan de minister van justitie schreef hij o.a. het volgende:

'Denkt u dat isolement, het justitiële dogma, de juiste medicijn is tegen haatgevoelens? Kijk, als u ervan uitgaat, dat wie eenmaal een misdaad begaan heeft, slecht is en slecht zal blijven, dan begrijp ik het allemaal beter, dan ziet u natuurlijk het nut er niet van in om een poging te doen iets te veranderen. Maar is het dan niet inconsequent en onverantwoord om ons na enige tijd weer los te laten op de maatschappij? Het zou dan veel economischer zijn om ons in te vriezen en niet meer te ontdooien. Ik vraag me wel eens af: waarom worden we niet aangemoedigd om creatief bezig te zijn? Iets te scheppen, te leren liefhebben?

Waarom wordt ons slechts het minimaal mogelijke toege-

staan, zoals een uur bezoek per week? Alleen tijd, verveling, verbazing, frustraties, agressie zijn hier in overvloed voor iedereen.

Keurig, automatisch, hygiënisch worden hier geestelijke littekens aangebracht door ongeïnteresseerde ambtenaren. Misschien denkt u op dit moment: wat wil die jongen? Heeft ie klachten? Laat hij zich dan tot de beklagcommissie wenden. Nee, klachten kan ik niet noemen, alleen een soort onbehagelijk gevoel...'

”waarom worden we niet aangemoedigd om creatief bezig te zijn?”

Deze man geeft een goede beschrijving.

Het gevangenisstelsel leidt in veel gevallen inderdaad tot een grote beschadiging van de persoonlijkheid van de opgesloten, en heeft dikwijls ernstige gevolgen voor z'n contacten met het gezin, de vrienden, de buurt. Wat er met iemand gebeurt in een instituut als de gevangenis, wordt soms terecht omschreven als een afstervingsproces van het ego. En als iemand de gevangenis verlaat zijn de perspectieven op een goede toekomst somber.

Onvermijdelijk is de reactie van velen, ook misschien van enige lezers van dit blad met de zojuist genoemde vergeldingsgedachte in het achterhoofd: daar hebben ze het toch zelf naar gemaakt? En u als lezer kunt dit veilig denken. Want de kans bijvoorbeeld dat een kerklid in de gevangenis komt is statistisch gezien klein. De gevangenis rekruteert haar bewoners namelijk tamelijk eenzijdig uit een andere laag van de bevolking.

Kansarmen

Als een puik in het pak zittende blanke heer van middelbare leeftijd met een taalgebruik dat duidt op een goede algemene ontwikkeling zich in een ruimte als de gevangenisbibliotheek bevindt, kan het gebeuren, dat hem door een nieuw personeelslid of door een gevangene gevraagd wordt: 'bent u de directeur hier?'

Een dergelijke vraag berust natuurlijk op een vooroordeel, alsof een gevangene of een directeur zomaar aan hun uiterlijk te herkennen zouden zijn. Maar een vooroordeel als dit geeft wel iets aan. Kennelijk wijkt een gevangene van deze signatuur wat af van het beeld dat de meerderheid te zien geeft. Dat komt niet alleen, omdat het overgrote deel der gevangenen jonger is dan 40 jaar. Het heeft er ook mee te maken, dat velen afkomstig zijn uit de zgn. minderheidsgroeperingen. Bovendien kan van de meeste gevangenen gezegd worden,

dat ze qua opvoedingssituatie, schoolopleiding, arbeidsverleden en arbeidsperspectieven en ook b.v. qua inkomen behoren tot de kansarmen in onze samenleving.

Nu zou men kunnen denken: kansarm zijn is nog geen vrijbrief voor criminaliteit. Misschien is dat zo. Maar waarschijnlijk ligt hier het probleem ook niet. Het probleem is veeleer: iemand die tot de kansarmen behoort is ook kansarmer in het begaan van criminele daden. Zo iemand wordt eerder opgepakt. De ABP-affaire bijvoorbeeld heeft duidelijk laten zien hoe moeilijk het is om ingewikkelde vormen van witteboordencriminaliteit aan te pakken. Iemand met veel inkomsten zal eerder iets doen in de sfeer van belastingfraude of speculeren met voorkennis of in werktijd bijverdienen dan een winkeldiefstal plegen of een pompstation overvallen. En hoewel eerstgenoemde handelingen vaak aanzienlijk meer opbrengen, blijkt de kans op gevangenisstraf onvergelijkelijk veel kleiner. Een werkgever die iemand na jarenlange trouwe dienst — niet uit bittere noodzaak, maar uit puur winstbejag — ontslaat geldt niet eens als crimineel. Terwijl de gevolgen voor een gezin misschien even groot kunnen zijn als bij een bankoverval. Bedenkt men vervolgens ook nog, dat de kansen op een succesvolle juridische verdediging groter zijn als men in staat is een goede advocaat te betalen, dan zijn er redenen voor de conclusie: de gevangenis wordt voornamelijk bevolkt door mensen, die kansarm zijn, o.a. omdat dezen kansarm zijn.

Het werk van de gevangenispredikant

Voordat iemand vast komt te zitten heeft hij, dat is hopelijk duidelijk geworden, vaak al een lange, weinig vrolijke geschiedenis achter de rug. Na de opsluiting doemen nog meer problemen op. Ontzettend veel vragen spoken door iemands hoofd. Bijvoorbeeld vragen die met het politieonderzoek te maken hebben: wat weten ze, wat moet ik zeggen, word ik niet verraden? Vragen betreffende de contacten met relaties: hoe zullen mijn vriendin of vriend, man of vrouw, mijn familie, mijn vrienden reageren? Laten ze me niet vallen, redden ze het zonder me? Er is vaak onzekerheid over de toekomst: wat hangt me boven het hoofd, kan ik me hier wel staande houden? Zal ik buiten een kans krijgen een nieuw bestaan op te bouwen? Door al die problemen begint het hele bestaan soms te wankelen op zijn fundamenten: wat is er van mij geworden, wie ben ik nog, deug ik eigenlijk wel, is de hele maatschappij verrot, is God er wel, liefde en vriendschap: bestaat dat?

In de crisis, die de gevangenschap voor velen met zich meebrengt, komen veel van dit soort zaken ter sprake in de contacten met b.v. de predikant. In (strikt vertrouwelijke!) gesprekken onder vier ogen, in groepsgesprekken, terwijl vanuit deze achtergrond ook de diensten intensief worden meebeleefd.

(Terwijl ook op andere hulpverleners dan geestelijk verzorgers in de gevangenis een beroep gedaan kan worden, zoals reclasseringswerkers, de arts of de psycholoog).

Soms hervinden mensen zichzelf, soms krabbelen ze op en groeit er weer vertrouwen, soms ook worden door de eentonige tredmolen van het onwaardige bajesbestaan eventuele goede voornemens vertrappt en wordt de tijd gesleten in doffe berusting.

”Soms hervinden mensen zichzelf”

De gevangenis is vaak ook een voedingsbodem van haat en van nieuwe criminele plannen. Want ons gevangenisstelsel behandelt de mensen slecht. Misschien niet in vergelijking met het verleden of in vergelijking met andere landen, maar wel gemeten naar de maatstaf van het koninkrijk Gods. Gevangenen gelden binnen het systeem, gezien hun rechten en bevoegdheden en bijvoorbeeld de waarde die gehecht wordt aan hun woord, als tweederangs mensen.

Vanuit de reeds genoemde vergeldingsgedachte lijkt dit alleszins te rechtvaardigen. Beschouw je de gevangene echter als een broeder of zuster die evenzeer is aangewezen op vergoeding als jezelf, dan impliceert dat een andere benadering.

Zoeken naar perspectieven

Perspectiefrijk is niet een bestaan, dat gekenmerkt wordt door schande of schaamte of een vlucht door schuld.

Nieuwe mogelijkheden ontstaan pas, wanneer je je ondanks fouten en vergrijpen geaccepteerd weet zodat je vanuit dit vertrouwen positief aan de toekomst kunt werken en de ruimte ervaart om de ingewikkelde knoop van eigen falen en schuld en van onmacht en ongelijk enigszins te ontwarren.

De gevangenispredikant probeert vanuit deze benadering een relatie aan te gaan met gevangenen, die dit graag willen. In hem of haar kunnen zij iemand vinden die tracht goed naar hen te luisteren en zich in hun situatie in te leven. En die meezoekt om meer zicht te krijgen op eigen mogelijkheden. Zowel binnen de gevangenis als later erbuiten. Ook de kerkdiensten kunnen een belangrijke rol spelen door te pogen de persoonlijke verhalen te belichten vanuit Het Verhaal. Zo kan het pastoraat misschien helpen op nieuwe manier stil te staan bij de relatie tot God, de ander en zichzelf. Ook kan het pastoraat — al blijft ze hier vaker in gebreke — meezoeken bij het ontwikkelen van een persoonlijke ethiek. Een ethiek, die hen helpt staande te blijven in het harde gevecht voor een eigen plaats in een maatschappij, die met weinig mededogen omgaat met haar kansarmen en zondebokken.

Zonder steun van de gemeente gaat het niet

Om te voorkomen, dat mensen als gemakkelijke zondebok in de verdomhoek van de samenleving belanden, is een grote verandering in denken en doen nodig. Inspanningen hiertoe van kerkelijke gemeenten en gemeenteleden zijn hierbij zeer welkom. Bijvoorbeeld in het op alle niveau's meedenken over

ons strafstelsel, over de omgang met gevangenen en ex-gevangenen, de hulp, die geboden kan worden en de houding van waaruit dit gebeurt.

In den lande gebeurt ook vanuit de kerken al heel wat.

In veel gevangenispenitentiariën zijn gemeenteleden als vrijwilliger actief, vaak ter ondersteuning van het gevangenisbestuur. Het komt nogal eens voor, dat vrijwilligers op bezoek gaan bij gezinsleden van gevangenen, die bijvoorbeeld in een isolement zijn terecht gekomen.

”In den lande gebeurt ook vanuit de kerken al heel wat”

In een aantal plaatsen hebben kerkelijke gemeenten als geheel zich uitdrukkelijk verantwoordelijk gemaakt voor de ondersteuning van gevangenen en ex-gevangenen. Zo zijn er — als aanvulling op de inspanningen van de reclasseringsverenigingen — in een aantal plaatsen door kerken georganiseerde nazorgprojecten. Deze nazorg kan bestaan uit het aanbieden van tijdelijke huisvesting en van begeleiding van ex-gevangenen bij de terugkeer in de maatschappij. Maar ook kan deze bestaan uit het aanbieden van de mogelijkheid om binnen de gevangenis begonnen gesprekken voort te zetten. Ook wordt in sommige plaatsen door gemeenteleden in samenwerking met ex-gevangenen geprobeerd om het nadenken te stimuleren over een wijze van straffen, waarin niet de vergelding maar de vergeving centraal staat.

Er is nog wel meer op te noemen aan activiteiten, waaruit blijkt dat gemeenten en gemeenteleden zich het lot aantrekken van de broeders en zusters in de gevangenis.

Dat is bemoedigend en zeer belangrijk, al heeft het iets van roeien tegen de stroom op. Want alom wordt er in politiek Nederland gewag gemaakt van de noodzaak van meer cellen, desnoods voor minder geld. Terwijl blijkens een recent opinie-onderzoek onder de burgers de roep om de herinvoering van de doodstraf toeneemt.

Ds. R. Knol is gevangenispredikant, werkzaam in Haarlem.

De kerkgespreksdienst in het huis van bewaring te Haarlem

Tafelgesprekken

'Ik vind dat hij goed geleefd heeft, ook al heeft hij fouten gemaakt.'

'Maar hij is ook schijnheilig, want hij krijgt spijt van zijn leven. Gaat dan van te voren bedenken wat hij tegen zijn vader zal zeggen: ik vind dat heel berekenend.'

'Hij leeft als een beest, te gek, daarvoor ben je op aarde?'

'Maar dan moet je niet teruggaan naar je vader als er problemen komen. Die moet je dan zelf oplossen.'

De reacties volgen elkaar snel op. Twaalf gevangenen zitten rond een tafel. Ook zijn er twee vrijwilligers uit één van de Haarlemse kerken. Op de tafel staan bloemen. Een kaars is aangestoken. Er ligt een kleed in de kleur van het kerkelijk jaar. Onder leiding van ds. R. Knol praten zij over de gelijkenis van de verloren zoon.

Zo verloren is hij niet, vinden de meesten. Maar een ander denkt vanuit de vader: 'Als ik zijn vader was, had ik hem het huis uitgezet, zonder erfenis.'

"Genoeg stof voor een smeekgebed"

Het gesprek vindt plaats tijdens de kerkgespreksdienst in het huis van bewaring te Haarlem. Als iedereen binnen is, wordt er eerst koffie gedronken en bijgepraat. B. moest vandaag voor de rechtbank verschijnen en heeft een eis van drie jaar gekregen.

'Veel meer dan ik verwacht had.'

C. maakt zich druk om een weekend-verlof dat hem geweigerd is, terwijl D. gehoord heeft dat er in zijn huis is ingebroken. Genoeg stof voor een smeekgebed, maar bidden is bijna niemand gewend, zeker niet in een groep. Na de koffie deelt de predikant werkbladen uit, waarop naast de gelijkenis ook nog andere teksten staan: spreuken, citaten en gedichten die met het onderwerp te maken hebben. Bovenaan staat als motto: 'Ik weet wel wat ik ontvlucht, maar niet wat ik zoek'. Drie kwartier wordt er intensief gesproken over alles wat de gelijkenis oproept. Over vaders en zonen, over het zoeken

naar genot, vrijheid en liefde. Over God als ideale Vader: hoe ziet Hij eruit?

Iedereen herkent wel iets van zichzelf in de beide zonen of in de vader van de gelijkenis. Toch gaat de meeste sympathie uit naar de zogenaamd verloren zoon.

'Hij heeft het tenminste geprobeerd, maar zijn broer is bang voor de vrijheid'.

Het huis van bewaring 'De Schakel'

De gevangenen die aan deze gespreksdienst deelnemen zijn tussen de 18 en 24 jaar oud. Ze verblijven in 'De Vest', tot voor kort een zelfstandig (jeugd)huis van bewaring, maar inmiddels gefuseerd met 'De Koepel', waar gevangenen van 24 jaar en ouder verblijven. Dit huis van bewaring, dat in deze nieuwe vorm 'De Schakel' heet, is alleen bestemd voor mannelijke gevangenen. Ze zitten in voorarrest, of hebben een straf van 6 maanden of minder. Bij zaken die in hoger beroep behandeld worden kan de duur van het voorarrest oplopen tot ongeveer een jaar. Binnen de inrichting bestaat een aantal voorzieningen (werk, sport, 'luchten', recreatie, onderwijs, gespreks- en ontspanningsgroepen), maar over het algemeen zit men vaak op de eigen cel. Eén uur per week bestaat er gelegenheid voor bezoek van buiten, onder toezicht van een bewaarder.

Daarnaast kan men afspraken maken met advocaat en reclassering. Bij binnenkomst kan de gevangene opgeven met wie van de geestelijk verzorgers hij contact wenst: de pater, de humaniste of de dominee.

Ds. R. Knol en ds. E.S. Patty zijn als gevangenispredikant werkzaam in Haarlem.

Bij het kennismaken met een gevangene wordt verteld wat er in de gespreksgroepen en in de kerkgespreksdienst gebeurt. Meedoen is niet geheel vrijblijvend: van de gevangene wordt een positieve inzet en motivatie verwacht. Daarop wordt hij ook aangesproken. Het persoonlijk contact tussen predikant en gevangene is een belangrijke basis voor het gesprek in de groepen. Omgekeerd kan het gesprek in de groepen door het persoonlijk pastoraat worden voortgezet en verdiept.

De kerkgespreksdienst

In Haarlem had de protestantse geestelijke verzorging meer en meer moeite met het houden van grootschalige kerkdiensten in een situatie waarin de meerderheid van de gevangenen geen kerkelijke binding heeft en velen hun afkomst hebben in andere godsdienstige tradities. Een groot deel van de gevangenen zegt 'niet te geloven'. Een kerkdienst in traditionele vorm werkt dan vervreemdend, terwijl liturgie juist gedragen moet worden door de gemeente.

Het organiseren van kerkdiensten in het huis van bewaring werd in het begin van de jaren tachtig ook een probleem voor de inrichting, omdat door bezuinigingen het aantal bewaarders in het weekend kleiner werd. Vanaf dat moment zocht de vorige predikant, ds. A.W. Lenderink, naar een dialoog-

vorm, in kleine groepen, waaraan later de naam 'kerkgespreksdienst' gegeven werd.

De bijbel komt ter sprake, waarbij de predikant zijn eigen achtergrond en geloof zo ter zake mogelijk een plaats probeert te geven in het gesprek. Een gesprek dat in alle openheid gevoerd wordt, zonder de gevangenen tot de kerk of tot een bepaald geloof te willen overhalen. Vanuit de bijbeltekst wordt gezocht naar aanknopingspunten in de leefwereld van de gevangene.

De gemeente

Bij de drie kerkgespreksdiensten die wekelijks gehouden worden zijn steeds enkele vrijwilligers aanwezig, afkomstig uit kerken in Haarlem en omgeving. De werving en begeleiding gebeurt via het Diaconaal Centrum voor het Gevangenispastoraat. Dit centrum is opgericht ter ondersteuning uitbreiding van het werk van het gevangenispastoraat. Het centrum streeft er naar om een groot aantal gemeenten te betrekken bij het gesprek met gevangenen. Ook wordt aandacht gevraagd voor de bij uitstek evangelische vraag hoe zowel gevangenen en hun gezinnen, als ook slachtoffers van misdrijven hun plaats binnen de mensengemeenschap kunnen terugvinden. Door middel van kerkdiensten en gespreksavonden komt het gevangenispastoraat in verscheidene gemeenten aan de orde.

De gevangenen

Wie zijn zij: de gevangenen? In de eerste plaats allemaal weer anders: dé gevangene bestaat niet. Onder dat voorbehoud kan wel gesteld worden dat velen van hen bijzonder kwetsbaar zijn en onder grote spanning staan.

(Zelf)vertrouwen, respect voor de ander, het hebben van een doel of een ideaal, besef van afhankelijkheid, geloof in de mogelijkheid van verandering ('bekering'), gemeenschapsgevoel: deze dingen zijn vaak verstoord of afwezig.

De gevangenisstraf zelf heeft op de gevangene vooral negatieve invloed. Zijn situatie wordt er moeilijker door en zijn onmacht vergroot.

'Ik zit hier niet omdat ik geld wilde maken, maar omdat ik het kwijt was. Ik had geen keus, de maatschappij dwingt je tot inbreken. En hoe het moet als ik vrij kom, weet ik ook niet.'

'Je kunt toch een plan van je leven maken?'

'In de bak kan dat niet: je kunt je wel van alles voornemen, maar dat ben je vergeten als je er uit komt.'

"Je zoekt wel de liefde terug"

De meesten voelen een grote onmacht om hun situatie te veranderen. Van jongsaf aan hebben zij vaak te maken gehad met gebroken relaties, waardoor velen ook zelf moeite heb-

ben om relaties op te bouwen. Het zijn deze vragen en problemen die in de kerkgespreksdienst op tafel komen.

De conflicten die de basis vormen van menig bijbelverhaal, zoals in de gelijkenis van de verloren zoon, staan waarschijnlijk dichter bij de leefwereld van de gevangene dan bij die van veel kerkgangers buiten. Met de oplossingen en de antwoorden die het evangelie biedt hebben zij misschien meer moeite. Maar daar is dan ook alle aanleiding voor, als er bijvoorbeeld nooit iemand vader voor je is geweest.

'Hij gaat terug naar zijn vader, maar je vader en moeder vind je ook terug in andere mensen.'

'Daar ben ik het niet mee eens, je kunt bij je vriendin niet zoeken wat je bij je moeder had. Ik zoek iemand die bij me past.'

'Je zoekt wel de liefde terug, die je vroeger hebt gekregen.'

Een bewaarder kijkt wat ongeduldig door het raampje van de deur. De kerkgespreksdienst is enkele minuten uitgelopen. Bij het weggaan nemen de gevangenen elk een bloem mee naar hun cel. Eén helpt nog even bij het opruimen, samen met de twee vrijwilligers. Een half uur later staan de vrijwilligers en de predikant weer op straat. Het is donker en het regent. Een voorbijganger laat zijn hond uit: het trottoir langs de gevangenismuur doet vooral dienst als 'hondenuitlaatpad'. Hier wordt liefde zeker niet gevonden.

Ds. W.H. Brouwer is als predikant voor bijzondere werkzaamheden verbonden aan het Diaconaal Centrum voor het Gevangenispastoraat te Haarlem en tevens werkzaam in de hervormde gemeente van Santpoort.

Drs. J.D.W. Eerbeek

Kansen voor gedetineerden en ex-gedetineerden

Het werk van de geestelijke verzorging in de inrichtingen van justitie voorziet bij de gedetineerden in een grote behoefte. Als je ingesloten bent komt de werkelijkheid van het leven sterk op je af. Er is veel dat verwerkt moet worden.

In kerkdiensten en gespreksgroepen proberen we stem te geven aan wat mensen beleven. En in persoonlijke contacten zijn we bezig met geloofs- en levensvragen.

Oorzaken

Wat mij opvalt in mijn werk als gevangenispredikant is dat criminaliteit meestal niet op zichzelf bestaat.

Meestal zie je dat het geen bewuste keus is geweest, maar dat het een gevolg is van iemands levensloop. Zo kan het al heel vroeg in het leven zijn misgegaan. Ik bedoel hier niet mee het begaan van criminaliteit goed te praten, maar we moeten er wel rekening mee houden als we erover spreken.

”criminaliteit bestaat meestal niet op zichzelf”

Veel van mijn kerkgangers in het Huis van Bewaring hebben van jongsaf aan de gebrokenheid van het leven ervaren. Veelal is er een complex aan problemen. Ik noem er een aantal. Emotioneel verwaarloosd. Opgegroeid in achterstandsgebieden en al vroeg uit de boot gevallen op school. Nergens echt bijhoren. Een marginaal leven. Geen werk en ook geen kans op werk. Al vroeg in aanraking gekomen met justitie. Kinderthuizen en jeugdinrichtingen. Samengevat kan gezegd worden dat velen kansarm zijn opgegroeid op emotioneel, sociaal en maatschappelijk gebied. Ze hebben veel gemist om zich te kunnen ontplooiën naar wat ze in zich hebben.

Iemand zei me eens: 'Toen ik negen maanden was, hebben ze me weggegeven bij een klooster. En daarna ben ik in een pleeggezin terechtgekomen. Ik voelde me daar niet goed. Ik had het gevoel er niet bij te horen. En m'n vader had meer aandacht voor z'n appelboomgaard dan voor mij. Ik had het ook wel leuk gevonden als hij eens met me was gaan voetballen. Vanaf m'n twaalfde jaar ben ik vaak weggelopen. En ik zwierf dan door de stad. Wat ik me steeds meer ga afvragen is wat er aan mij niet goed was, dat ze me toen hebben weggegeven.'

Zo ontmoeten wij in de geestelijke verzorging mensen die in hun eigen levensgeschiedenis opgesloten kunnen zitten. Ze staan als het ware met hun rug naar de toekomst.

In ons werk in de geestelijke verzorging proberen wij zo met hen in gesprek te zijn dat ze zichzelf en wat in hun leven gebeurd is dieper gaan verstaan. En ook zoeken naar een weg om van daaruit verder te gaan.

Het gaat er dus om het verleden serieus te nemen en tegelijk ook toekomstgericht te zijn. Wat betreft dat laatste kunnen wij als kerk alleen dan geloofwaardig onder hen aanwezig zijn als wij ons ook met hun toekomst concreet bezig houden. In de eerste plaats doen wij dat door in voorlichting buiten de gevangenis over ons werk bij te dragen aan een maatschap-

pelijk klimaat waarin men bereid is nieuwe kansen geven aan mensen die met justitie in aanraking zijn gekomen. Het mag niet zo zijn dat na de detentie de straf opnieuw begint.

*”nieuwe kansen geven aan mensen
die met justitie in aanraking zijn
gekomen”*

Maar er is meer nodig. Want er zijn mensen die na hun detentie een specifieke begeleiding nodig hebben om een nieuwe levensweg op te bouwen. Deze noodzaak heeft alles te maken met de achterstand die zij in hun leven hebben opgelopen.

Nazorg

In Den Haag werd elf jaar geleden door pastores en vrijwilligers in het justitiepastaat het initiatief genomen om een aantal nazorgprojecten te ontwikkelen.

Inmiddels zijn er vier projecten ontwikkeld, waarin een samenhangend begeleidingsprogramma wordt aangeboden. Exodus is gevestigd in het Statenkwartier in Den Haag, en het werk is ondergebracht in twee grote herenhuizen.

Open Huis als eetcafé

Het Open Huis is een laagdrempelig ontmoetingscentrum waar je vijf dagen in de week rondom de maaltijd terecht kunt. Er is ruimte voor gesprek, biljarten, darten, tv kijken, lezen, etc. Het wordt geheel gerund door vrijwilligers. De geestelijk verzorgers van het gevangeniscomplex Scheveningen hebben hier de mogelijkheid om hun pastorale contacten voort te zetten. Per dag zijn er zo'n 30 à 35 bezoekers.

*”de mogelijkheid om hun pastorale
contacten voort te zetten”*

Het zijn niet alleen maar ex-gedetineerden, maar ook anderen die behoefte hebben aan contact. En dat betekent dat dit project ook een bijdrage levert aan het weer opgenomen worden van mensen in de samenleving.

Begeleid wonen

In de tweede plaats heeft Exodus een Huis voor Begeleid Wonen dat plaats biedt aan negen bewoners. Als iemand nog in de gevangenis zit, kan hij zich hiervoor opgeven.

Er vindt dan een gesprek plaats met één van de medewerkers van Exodus om samen met hem te bezien of een samenwerking in de begeleiding mogelijk is. Ook wordt gekeken naar de

motivatie van de toekomstige bewoner en naar de dingen die hij van de begeleiding verwacht. Als er overeenstemming is bereikt, wordt een individueel begeleidingsprogramma opgesteld. Deze begeleidingsprogramma's zijn gericht op wonen, werken, relaties en zingeving. Zo is er een samenhangend begeleidingsaanbod dat aansluit bij de veelsoortige problematiek die de bewoners hebben.

Concreet gaat het om zelfstandig leren wonen, het aanleren van sociale vaardigheden, budgetteren, begeleiding bij het herstel van familierelaties, het omgaan met gevoelens, levensoriëntatie e.d.

Iedere bewoner heeft een individueel programma, maar er zijn ook gemeenschappelijke activiteiten. Zo is er bijvoorbeeld één keer per jaar een overlevingstocht.

Bewoners en begeleiders gaan onder deskundige leiding een week lang de Ardennen in, waar ze van vrijwel alles verstoken zijn. Het kost veel energie om in die 'jungle' te overleven.

Waar het om gaat is samen te werken, jezelf te leren kennen en je eigen mogelijkheden te ontdekken. Een belangrijk punt daarbij is dat je leert vertrouwen in jezelf en in anderen te ontwikkelen. Door deze tochten ervaren bewoners dat ze in staat zijn hun eigen grenzen te verleggen. Zo ervaren ze dat ze dingen af kunnen maken, en ze presteren onderweg dingen die ze van zichzelf niet voor mogelijk hadden gehouden.

“je eigen mogelijkheden te ontdekken”

Ook zijn er in het huis bewonersvergaderingen waar de sfeer in huis wordt besproken, en thema-avonden over diverse onderwerpen.

Fietsenmakerij

Met het Huis voor Begeleid Wonen is de fietsenmakerij verbonden. In het Exodusprogramma is een dagprogramma bestaande uit vrijwilligerswerk of betaald werk, verplicht. Onze ervaring is echter dat velen die uit de gevangenis komen een directe aansluiting op dat werk missen. Ze hebben moeite zelfstandig structuur en ritme aan hun leven te geven. Vandaar dat de bewoners de eerste drie maanden van hun verblijf werken in de eigen fietsenmakerij van Exodus. Oude fietsen worden opgeknapt en verkocht, en ook is er de mogelijkheid voor particulieren om hun fiets in reparatie te geven.

De fietsenmakerij heeft in zekere zin een bedrijfsmatige opzet. De bedoeling ervan is om arbeidservaring en regelmaat op te doen.

Een deel van de fietsen die worden opgeknapt is bestemd voor een project in de Derde Wereld. Dat geeft ook een geheel eigen zin aan het werk.

Open Huis diensten

Tenslotte worden rondom het werk van Exodus in één van de

kerken in de Haagse binnenstad regelmatig Open Huis diensten gehouden. Deze diensten worden geleid door pastores uit het gevangeniscomplex.

In deze diensten proberen we in sfeer, symbolen, liederen en woorden zo dicht mogelijk aan te sluiten bij de belevingswereld van onze doelgroep. Ook daar is de mogelijkheid om contacten voort te zetten in het bredere verband van de gemeente. En verder bieden deze diensten voor allen die bij Exodus betrokken zijn, de mogelijkheid elkaar te ontmoeten in een gezamenlijke viering.

Organisatie

De Exodusprojecten worden gefinancierd door plaatselijke, regionale en landelijke kerken, fondsen, particulieren en voor een deel door de Gemeente Den Haag.

Exodus heeft elf vaste medewerkers in dienst, die allen parttime werken en die voor een deel afkomstig zijn uit de banenpools. Verder zijn er in de organisatie en de uitvoering veel vrijwilligers actief.

Met tevredenheid kan worden vastgesteld dat Exodus leeft in de Haagse en regionale kerken. Er wordt veel voorlichting gevraagd en ook vinden er regelmatig bezoeken van afgevaardigden plaats.

Ervaringen

In het boekje 'Exodus: verhalen met perspectief' vertelt een oud-bewoner over zijn ervaringen met het woonproject.

'...wat mij het meest heeft geholpen bij Exodus? Dat was vooral dat ik mij er thuis voelde. Ik had een plek waar ik mezelf kon zijn. Dat macho-gedoe ben ik daar kwijtgeraakt.

(...) Binnenkort ga ik trouwen. Samen met mijn vriendin heb ik een huisje gevonden. Eindelijk iets van mijzelf, iets van ons samen. Ik sleep nogal wat narigheid achter mijn aan, schulden aflossen enzo. Exodus heeft daar ook goed bij geholpen. Alles is nu te overzien. Dat verleden raak ik niet meer kwijt, maar er staat nu wel iets tegenover. En ik ben niet van plan om dat weer te verliezen.'

Tenslotte

Het werken aan nazorg is voluit kerkewerk. Van zondag tot zondag beleven wij in de gemeente dat wij ons leven mogen verstaan in het licht van de liefde van God.

"de gemeente een plek kan zijn om weer op de been te komen"

Die liefde van God wordt zichtbaar en tastbaar als wij de zorg om het leven met elkaar delen, en bereid zijn elkaar het opstaan naar het leven toe mogelijk te maken.

In die zin laat het gevangenis- en nazorgpastoraat de kerken

zien hoe de gemeente een plek kan zijn om weer op de been te komen.

Drs. J.D.W. Eerbeek is als justitiepredikant werkzaam in het Huis van Bewaring te Scheveningen. Hij is voorzitter van de Stichting Exodus en bestuurslid van de Stichting Reclassering in Den Haag.

Het boekje 'Exodus: verhalen met perspectief', geschreven door Dik Koopmans, is te bestellen door het overmaken van f 7,50 op giro 1989910, Stichting Exodus, Frankenslag 164, Den Haag.

Ds. Th.M. Middelkoop

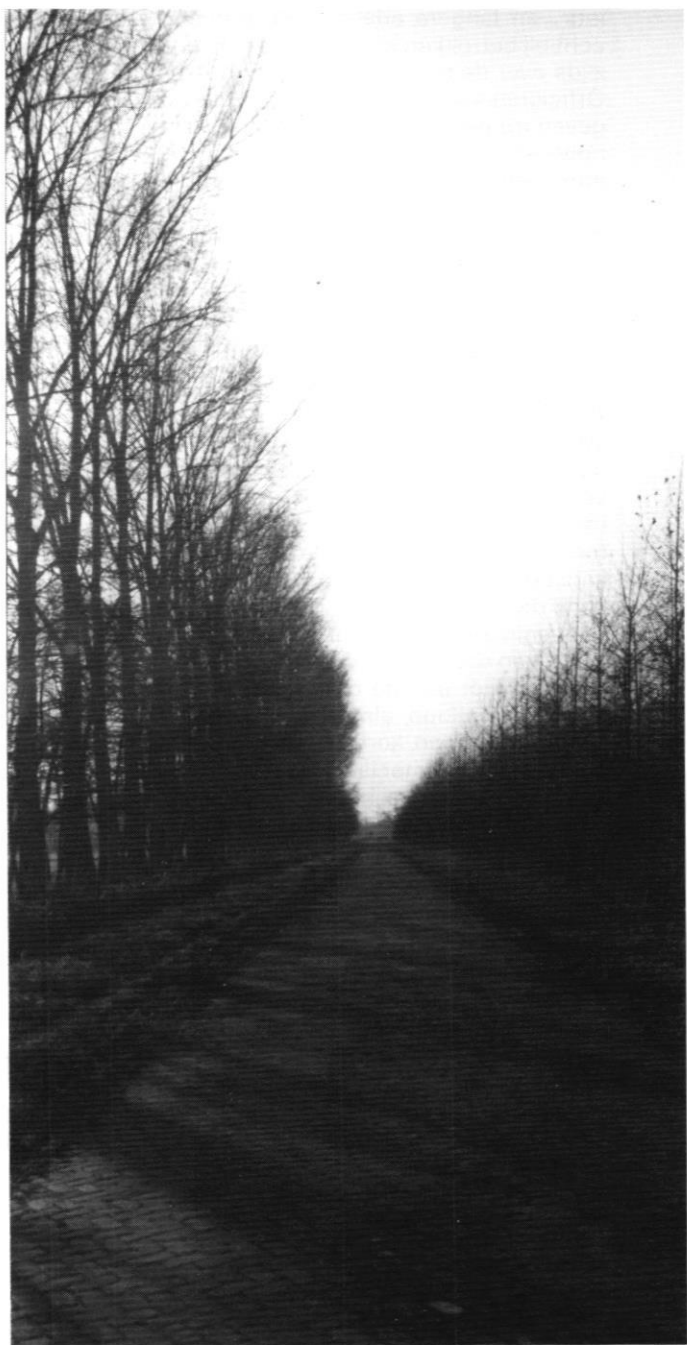

Thema-diensten...?

Waar mogelijk proberen we als gevangenispredikanten de kerken te betrekken bij het wel en wee van het gevangenisleven, met inbegrip van al die vragen rond criminaliteit, strafrecht, etc. Vragen, die ons persoonlijk maar ook als kerk en samenleving soms hevig aangrijpen. De artikelen in dit blad van diverse collega's getuigen daarvan. De redactie van dit blad heeft mij gevraagd verslag te doen van enkele ervaringen die ik opdeed met het beleggen van thema-diensten in kerken 'buiten', waarbij getracht werd de relatie tussen gevangenis en gemeente daadwerkelijk gestalte te geven.

Voorheen ging ik bijna gretig in op elke uitnodiging om in een gemeente voor te gaan in een thema-dienst rond het pastoraat in de gevangenis. Maar eenmaal op de kansel beving mij iets van eenzaamheid en onmacht. Hoe kun je in nauwelijks een uur tijds twee werelden overbruggen die elkaar totaal niet kennen, misschien wel afstoten 'omdat ze daar toch niet voor niets zitten...' etc. Een bijbelse kanttekening vermag misschien nog enige indruk te maken, maar of er dan echt iets overbrugd is, blijft twijfelachtig. Bovendien gaat het in zo'n kerkdienst om en over mensen die daar zelf niet aanwezig kunnen zijn, noch op enige manier hun stem kunnen laten horen. Per saldo dus een bevestiging van hun detentie: isolement en onmondigheid. Kortom, ik begon in te zien: er moet meer over de brug komen dan alleen die dominee die midden op die brug, machteloos gebarend, probeert te verenigen wat op dat moment per definitie onverenigbaar is. En ik besloot naar andere wegen te zoeken. Geen zwerfstenen of -keien meer, eenzaam verdwaald in een plaatselijke gemeente, maar

iets van langere adem, waar gemeente en gedetineerden echt bij betrokken zijn. Iets van een 'ontmoeting', een wederzijds over de brug komen. Maar hoe bereik je zoiets, zolang Officieren van Justitie of Ministerie van Justitie geen verlof geven tot het bijwonen van een kerkdienst buiten de strafinrichting...?

Inmiddels ga ik als volgt te werk. Bij een uitnodiging een thema-dienst te leiden stel ik als voorwaarde dat een aantal gemeenteleden, in leeftijd variërend, bereid is tot driemaal toe een gespreksgroep bij te wonen in het Huis van Bewaring. Tweemaal voorafgaande aan de kerkdienst en dan nog een keer, een 'terugkom' avond/middag, in de week volgend op de betreffende zondag. Het gaat dus om een heel project waar gedetineerden en gemeenteleden druk mee zijn.

Avond/middag 1:

Wederzijdse introductie, kennismaking, oriëntatie. Vragen als: wat is een bajes, wat is het om te 'zitten', hoe ziet het leven er hier uit? Maar ook dieper liggende vragen als: wat moet er dan toch gebeurd zijn dat je hier terecht bent gekomen? Hangt dat mede samen met afkomst, milieu, levenskansen dan wel gebrek aan kansen, etc.? Vragend en ontdekkend de kloof tussen 'buiten' en 'binnen' te overbruggen. In het begin is iedereen wat onzeker en onwennig, maar allengs zal blijken dat een uur veel te kort is. Het thema voor de kerkdienst wordt aan de orde gesteld, de eerste afspraken gemaakt. Na afloop, als de gedetineerden terug zijn naar hun cellen, volgt een korte maar noodzakelijke evaluatie, want menig bezoeker/ster is danig onder de indruk, soms zelfs geëmotioneerd. Toch blijkt altijd weer iedereen bereid het project ten einde toe mee te maken.

Avond/middag 2:

Korte evaluatie vorige ontmoeting. Hoe heeft iedereen het ervaren, motivatie kerkdienst, uitleg van zaken, welke oogmerken en doelstellingen hopen we met deze werkwijze te bereiken. Vervolgens behandeling van het thema en/of bijbeltekst en lezingen, na enige notities van mijn kant. Inbreng van alle aanwezigen. De inbreng van de gedetineerden aan (soms door hen zelf gemaakte) gedichten, gebeden, tekeningen wordt op tafel gelegd, op bruikbaarheid getoetst. En de 'auteurs' mogen zelf bepalen welk gemeentelid hun tekst in de kerkdienst mag voorlezen. Suggesties voor liederen en voorbeden worden besproken en genoteerd. Ook na deze ronde volgt een korte evaluatie met de bezoekers. Pastoraat 'over de muur heen'!

Kerkdienst

Al voor de kerkdienst is merkbaar dat de ervaringen en emoties van de bezoekende gemeenteleden een diep en breed spoor hebben getrokken door de hele gemeente. Zo ongeveer iedereen heeft in de achterliggende weken wel iets opgevangen en is in gespannen afwachting van de kerkdienst. Tijdens de dienst wordt behalve een geluidsopname ook een video-

reportage gemaakt. Dit alles ter reproducering in de bajes. Onlangs nam men na afloop van de kerkdienst ook interviews op van enige kerkgangers, met hun reacties op de dienst en de behandelde thematiek. Iemand zei: 'De gedichten van die jongens, dat raakte mij het meest. Ik kon wel janken...' De betreffende gedetineerden waren onder de indruk toen ze dit zagen. Eigenlijk ook wel een beetje trots, op het effect van hun woorden...

Avond/middag 3:

Evaluatie kerkdienst, persoonlijke indrukken en reacties van de bezoekers en wat zij hebben 'van horen zeggen'. Vertonen van de video-reportage en bespreking daarvan. Evaluatie van het hele project. Hoe hebben alle deelnemers dit ervaren? De brug blijkt gewerkt te hebben. Nadien wordt er afscheid genomen, door sommigen niet zonder moeite. Wel nodig ik de bezoekers meestal uit na verloop van tijd een kerkdienst in de bajes mee te maken. Ter ritualisering van het afscheid.

Enkele kanttekeningen

1. Mijn eenzaamheid en onmacht van weleer heeft plaats gemaakt voor de participatie en betrokkenheid van beide 'doelgroepen', t.w. kerk en bajes. De thema-dienst krijgt echt een brugfunctie.
2. De effecten zijn verrassend. De gedetineerden horen en zien hun bijdragen weerklinken in een voor hen absoluut vreemde wereld, zonder dat daar negatief commentaar op volgt. En ze horen en zien 'hun' dominee daar spreken over voor hen heel wezenlijke dingen. Hij is de brug waarlangs hun stem kan klinken. En in de voorgesprekken hebben ze daar zowaar invloed op kunnen uitoefenen, zowel ten aanzien van de preek alsook van de voorbeden. De enkele geluidsbandjes van de dienst worden ijverig beluisterd in de cellen, soms zelfs verscheidene malen.
3. Voor de gemeente is de voorganger een brug waarlangs zij de confrontatie aangaat met die voor hen zo bedreigende wereld van de criminaliteit. Maar wel een veilige brug, want hij werkt daar als predikant. Via hem kunnen ze hun gevoelens ordenen en vanuit de dienst impulsen opdoen voor hun eigen (veranderde?) denken.
4. Ook naderhand blijkt vaak dat het gesprek in de betrokken gemeente nog niet is opgedroogd en dat men intern verder is gegaan met de opgedane ervaringen en denkprocessen. In de bajes zelf gaan de ervaringen vooral individueel hun weg, uiterlijk verdrongen door al weer nieuwe (nare) ervaringen en emoties, maar soms onderbroken door de mededeling: 'Dominee, ik heb dat bandje al wel twintig keer gedraaid...'
5. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat de gespreksgroepen in de bajes inmiddels verschoven zijn van het avondprogramma naar het dagprogramma. Dat levert een lastig dilemma op voor gemeenteleden die door school of werk verhinderd zijn aan de gespreksgroepen deel te nemen.

6. Pas in 1994 zou ik nog plek hebben in een thema-dienst voor te gaan...

Ds. Th.M. Middelkoop is Protestants Geestelijk Verzorger in het Huis van Bewaring 'de Schans' (onderdeel Bijlmerbajes) en het Grenshospitium (voor asielzoekers en illegale vreemdelingen) te Amsterdam.

Boekbespreking

W.R. van der Zee, *Vlam van de Geest, gebeden uit de oecumene*, Kok Kampen 1991, 72 pag., prijs f 15,50.

'Op de grote oecumenische bijeenkomsten gaat de liturgie een steeds belangrijker plaats innemen. Er zijn niet zelden deelnemers die achteraf zeiden: daar gebeurde het.' Zo begint W.R. van der Zee de inleiding in het bovengenoemde boekje. Hij heeft gebeden en teksten verzameld van enkele internationale bijeenkomsten als de assemblée in Canberra en de Wereldconvocatie in Seoel.

In deze bundel zijn dan ook een hele verscheidenheid van gebeden en teksten te vinden, gerangschikt op een voor de liturgie bruikbare volgorde (o.a. verootmoediging, lof en aanbidding, geloofsbelijdenis, enz.).

Vele van de teksten zijn inspirerend: het zijn *vlammen van de Geest*. Ze zijn te gebruiken in kerkdiensten, bij opening van gespreksavonden, vergaderingen maar ook voor persoonlijk gebruik. Een fijn boekje om mee te werken in kerkelijk verband!

C.A.B.

Mededelingen

Folder ontmoetingsgroepen ouders van jonge kinderen

Het Samenwerkingsorgaan voor het Pastoraat van GKN en NHK heeft een folder uitgebracht over het opzetten van ontmoetingsgroepen voor ouders met jonge kinderen. De folder kan gebruikt worden bij het opzetten van dergelijke kringen in de plaatselijke kerk. In de groepen kunnen vragen besproken worden rond opvoeding, gebruik van kinderbijbels, hoe leer je kinderen bidden, etc. De literatuurlijst vermeldt welk materiaal bij de gesprekken gebruikt kan worden.

De folder is verkrijgbaar door overmaking van f 2,50 (per 5 ex.) op gironr. 597107 t.n.v. het Samenwerkingsorgaan voor het Pastoraat NHK/GKN Driebergen o.v.v. 'Ontmoetingsgroepen voor ouders van jonge kinderen'.

Experimenten met kerkdiensten

Op zaterdag 24 april a.s. vindt in Bodegraven voor de 5e keer de landelijke werkdag 'Experimenten met Kerkdiensten' plaats (10.00 — 16.00 uur). De bezoekers kunnen hun eigen programma samenstellen. Een greep uit het aanbod: workshops over liturgie in beweging, kinderverhaal en preek, symbolen, rituelen, engagement en liturgie, jongeren en liturgie, etc. Er is een markt om inspiratie op te doen en er kan gezongen worden. De dag wordt gezamenlijk geopend en er is een slotviering.

Nadere inlichtingen bij: L.R. Boer, Geref. Centrum Overijssel/Flevoland, van Karnebeekstraat 93, 8011 JE Zwolle, tel. 038-215767. Aanmelden uitsluitend door overmaking van f 25,- p.p. (incl. consumpties en lunch) op gironr. 4726483 t.n.v. R. Druyff, Experimentendag te Amersfoort. Vermeld duidelijk naam, adres en tel. nr. i.v.m. het toezenden van toegangsbewijzen en programma.

Wat je zegt dat ben je zelf

Wat is racisme en waar komen onze vooroordelen vandaan? Is een multiculturele samenleving mogelijk? Wat zeggen de Bijbel en de Koran over het vreemdelingschap? Deze vragen komen aan de orde in het decembernummer van *Konvooi* over racisme.

U kunt *Konvooi* bestellen bij de Stichting GSA (landelijke Gereformeerde raad voor Samenlevings-Aangelegenheden): door overmaking van f 4,- op gironr. 646902 t.n.v. GSA te Leusden of telefonisch: 033-960351. Bij bestelling van 10 ex. of meer f 3,- per ex.

Gezichten in beeld

Op 20 maart a.s. organiseert de Stichting Geloofsbegeleiding Verstandelijk Gehandicapten in Eemeroord, Baarn een ontmoetingsdag met als thema: Gezichten in beeld. Aan de orde komen oordelen/vooroordelen t.a.v. verstandelijk gehandicapten, en de invloed daarvan op de omgang met hen. De dag staat open voor iedereen die geïnteresseerd is. Kosten: f 25,- per persoon. Informatie en opgave bij de stichting, Postbus 3606, 1001 AK Amsterdam. Tel. 020-6232713 (op dinsdagochtend).

BOEKENNIEUWS VAN KOK

Tinus Olthof

Samen bouwen aan de gemeente van Christus

Een werkboek voor geloofsverdieping en gemeenteopbouw. Een praktische bijdrage aan een verdere bezinning. Met een schat aan materiaal om tenminste een heel seizoen te gebruiken in gesprekskringen, kerkeraden enz. De laatste zin van het boek: Doe je mee? Doen, want jij kunt het (ook)!

93 blz., f 19,90

Bijbelatlas

Bijzonder mooie atlas met vier door kleur onderscheiden delen: 1. Alle geografische aspecten van Palestina en het Midden-Oosten. 2. De ontwikkeling van de oosterse rijken. 3. Bijbel-historische kaarten. 4. Plattegronden van vele bekende steden. Een tweetal registers maken deze atlas extra gebruiksvriendelijk.

geb. f 35,-

Ds. T.H. Attema-Roosjen

De brief van Judas, pastor bij uitstek

Een beknopte, maar heldere uitleg van dit bijbelboek. Waarbij het er vooral om gaat de gemeente te bewaren tegen de zuigkracht van de gnostiek.

68 blz., f 15,50

Henk Vrieling

Clown en kind

Symboliek tussen pastor en kind.

De pastor als clown. Wie op deze speelse wijze met kinderen in een pastorale relatie treedt, zal merken dat het leerproces wederzijds is. Het kind als gelijkwaardige en scherp reagerende tegenspeler.

131 blz., f 22,50

Verkrijgbaar in de boekhandel

1358A

KOK-KAMPEN

